

УДК 336.71

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Тригуб О.В., Чернишов А.С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглянуто основні методи реорганізації банківських установ. Оцінено ефективність процесу реорганізації в банках України. Висвітлено основні напрями підвищення ефективності банківських злиттів та поглинань.

Ключові слова: Банківська система, консолідація, реорганізація та реструктуризація, злиття, приєднання, поглинання, капіталізація.

Постановка проблеми. Аналіз сучасного стану банківської системи України дає підстави стверджувати, що за роки незалежності вона практично сформована і в цілому відповідає запитам перехідного періоду. Розробка та запровадження нових принципів діяльності банків, організація системи банківського нагляду, розробка Національним банком України необхідної нормативно-правової бази, широке використання зарубіжного досвіду та накопичення власного зробили банківську систему України важливою складовою фінансово-кредитної системи держави.

Однак виявилось, що для реалізації вказаних завдань банківська система України є малопотужною, характеризується низьким рівнем капіталізації та ліквідності, дуже вразлива до коливань на фінансово-кредитному ринку, має низький рівень банківського менеджменту.

У світовій банківській практиці реорганізація широко використовуються як метод відбору найбільш ефективних і пристосованих до конкурентних умов кредитних установ. Багато великих національних і міжнародних банків виникли в

результаті численних злиттів і поглинань з конкуруючими установами. У даний час банківська система України функціонує в умовах потреби у масштабних процесах консолідації й укрупнення діючих банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свідчить про значну увагу вітчизняних та зарубіжних учених до розкриття механізму реорганізації банків та оцінки його ефективності. У зарубіжній літературі проблеми реорганізації банків розглянуто у працях І. Ансоффа, Є. Брікхема, Т. Коуплеїща, Є. Нікбахта, Х. Бера, А. Джопса та інших. Вивченню проблем кризових явищ у банківській системі України та розробці організаційно-економічного механізму реорганізації банків присвятили свої наукові праці О. Барановський, З. Васильченко, В. Корнєєв, М. Козоріз, В. Міщенко, С. Науменкова, А. Мороз, А. Шаповалов, І. Вядрова, Т. Смовженко та інші. Незважаючи на значну кількість публікацій, розробка методичних рекомендацій щодо ефективності реорганізації банків залишається недостатньо розкритою і потребує подальших наукових досліджень.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Невирішеними залишається ціла низка конкретних науково-прикладних і практичних завдань щодо вдосконалення банківського нагляду, управління банками, в тому числі в стані фінансової скрути, порядку ліквідації, злиття та приєднання банків, шляхів підвищення рівнів капіталізації й ліквідності тощо. Тобто існує практична необхідність у розробці та вдосконаленні конкретних схем і механізмів реорганізації та реструктуризації комерційних банків з метою забезпечення їх стабільного функціонування в інтересах економіки й суспільства.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження переваг та недоліків злиття та поглинання банків, аналіз чинників, які на них впливають в умовах фінансової кризи, розгляд напрямів досягнення максимальної ефективності процесів об'єднання банківських установ.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» під реорганізацією банків розуміють «злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно-правової форми, наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступниками» [1, с. 5–13].

Слід зазначити, що це найбільш чітко визначення, яке охоплює практично весь спектр проблем. Об'єктивними передумовами необхідності або доцільності реорганізації банків є: формування і розвиток ринкових відносин, банківської системи України та забезпечення її фінансової стабільності; зміна форм власності (від державної – до змішаної: приватної або колективної); необхідність виконання банками вимог чинного законодавства та нормативних актів Національного банку України; забезпечення платоспроможності, ліквідності комерційних банків.

Головною метою реорганізації комерційних банків має бути підвищення надійності та стійкості банківської системи України, забезпечення належного рівня капіталізації банків і стабільної роботи платіжної системи, захист інтересів кредиторів і вкладників, поліпшення фінансового стану комерційних банків, підвищення ефективності діяльності внаслідок концентрації або розподілення капіталу, розширення або спеціалізація, переорієнтація діяльності банків і зростання довіри до них.

Відповідно до «Стратегії Національного банку України щодо реструктуризації та реорганізації банків у стані фінансової скрути», основними методологічними принципами реорганізації банків мають бути такі:

- пріоритетність інтересів суспільства, держави і банківської системи в цілому та вкладників перед інтересами окремого комерційного банку;
- досягнення сегеративності, тобто результативні показники діяльності новостворених банків мають бути кращими, ніж банків, що реорганізуються;
- застосування реорганізації як засобу активного оздоровлення проблемних банків;
- підвищення фінансової стійкості банків;
- забезпечення безперервної роботи комерційних банків, які реорганізуються;
- здатність банків – учасників реорганізації, виконувати вимоги Національного банку України

щодо формування статутного капіталу, дотримуватись економічних нормативів, забезпечувати беззбиткову діяльність.

Розвиток банківської системи призводить до концентрації банківського капіталу як вагомий чинник ефективності, стабільності та конкурентоспроможності функціонування банків. Локальними мотивами реорганізації банківського бізнесу є такі: фінансова економія банку (зменшення витрат, зниження вартості банківських послуг); територіальне розширення обслуговування (географічна диверсифікація, доступ до інвестиційно привабливих регіонів); збільшення функціонального потенціалу (збільшення ресурсів, укрупнення продуктів, ріст ринкової частки).

У зарубіжних методиках для оцінювання економічної ефективності злиття і приєднання у банківській сфері, як правило, застосовуються такі показники: вартість банку, ціна та дохідність його акцій, рівень витрат тощо. Обґрунтування доцільності злиття чи приєднання, насамперед, має базуватися на ретельному аналізі майбутніх доходів та витрат. Необхідно оцінити ринкову віддачу нової структури та розмір прибутку, що отримають акціонери обох банків внаслідок реорганізації [4, с. 180–187]. Теорією та практикою сучасного корпоративного менеджменту визначено низку причин злиття та приєднання банків.

Реорганізація та реструктуризація стала важливим інструментом перетворень у банківській сфері багатьох країн. Це дало змогу кредитним установам рухатися разом із клієнтами на нові ринки та модернізувати свій продуктивний ряд. Крім того, злиття та приєднання значно дешевші процеси, ніж створення нових банків чи відкриття філій.

Для вітчизняних банків мотиви реорганізації визначаються, насамперед, вибором стратегії подальшого розвитку. В цьому аспекті чітко окреслюються дві тенденції: досягти синергетичного ефекту (взаємодія активів декількох банків підвищує загальний стан і результат діяльності окремо взятих структур) з метою формування конкурентоспроможної позиції на ринку банківських послуг; підвищити рівень та ефективність управління в консолідованих структурах, формуючи привабливий торговий вигляд для іноземних інвесторів.

Досвід реструктуризації та злиття українських комерційних банків свідчить, що першими кандидатами на приєднання (поглинання) є банки, створені під певне підприємство чи галузь у випадку погіршення ринкової кон'юнктури останніх. Крім того, такі банки дуже вразливі в разі зміни політичної ситуації, загострення конкурентної боротьби тощо. Тому кращі перспективи мають універсальні банки з міцними й стабільними позиціями в регіонах.

Процеси реорганізації банків почали активно розвиватись починаючи з 2005 року. Насамперед це може пояснюватися лібералізацією банківського законодавства у сфері проникнення іноземного капіталу. Найбільш зацікавленими іноземними інвесторами є Росія, Кіпр, Греція, Австрія, Італія. Проте, починаючи з 2009 р. Активність цих процесів знижується у декілька разів. Це може пояснюватися світовою фінансовою кризою. Найбільшу питому вагу в капіталі банківської систе-

ми України має іноземний капітал таких країн, як Росія (21%), Кіпр (17%), Австрія (9%), Франція (8%), Німеччина (7%), Польща (6%), Греція (6%), Нідерланди (6%). Питома вага інших країн в капіталі банківської системи України складає 20%.

Масовий розпродаж системних банків створює низку загроз і у сфері банківської конкуренції. Малі та середні вітчизняні банки мають протистояти конкурентному впливу банків, що належать до провідних фінансових груп світу. Останні прагнуть «знімати вершки» на ринках країн, що розвиваються, проте в умовах посилення кризових тенденцій їхня діяльність може стати непередбачуваною. Слід зазначити, що оцінювання ефективності процесу банківських злиттів чи поглинань доцільно проводити на підставі дослідження зміни кредитно-інвестиційного портфеля банків після реорганізації.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі кредитно-інвестиційного портфеля банків I і II груп має кредитно-інвестиційний портфель реорганізованих банків, який на 01.01.2015 складає 478894081 тис. грн., або майже 67,68% від загального кредитно-інвестиційного портфеля банків I і II груп. Найбільшу питому вагу кредитно-інвестиційного портфеля серед реорганізованих банків займає Приватбанк (25,70%), Райффайзен банк Аваль (9,30%), Укрсоцбанк (8,16%). Питома вага інших банків у кредитно-інвестиційному портфелі банків I і II груп на 01.01.2015 складає 228646361 тис. грн., або 32,32% від загального кредитно-інвестиційного портфеля [6, с. 2-8]. Серед інших банків найбільшу питому вагу в кредитно-інвестиційному портфелі займають портфелі таких банків, як Ощадбанк (10,29%), Укресімбанк (9,43%).

Процеси злиття та приєднання банків забезпечують відповідний ефект у довгостроковій перспективі і разом з тим вимагають значних витрат у короткостроковому періоді. Порівняно молодий вітчизняний банківський менеджмент поки що не має можливостей та інструментів планування на такі значні строки, як західний банківський менеджмент. Для того, щоб банки могли вільно та безпомилково об'єднуватися один з одним, вітчизняній банківській системі необхідно сформувати належний досвід здійснення різнопланових консолідацій та реорганізацій.

В умовах, що склалися, менеджмент вітчизняних банків часто відмовляється від реалізації таких способів реорганізації, як злиття та приєднання через ризик отримати збитки від діяльності та втрату контролю власників над банком. Інший, не менш важливий чинником є те, що фізичні та юридичні особи потрапляють у залежність від політичної ситуації, що не завжди позитивно впливає на економічну ситуацію в країні і фінансову стійкість банків. Крім того, саме рівень політизації визначає можливості доступу банків до бюджетних ресурсів та великих урядових програм [3, с. 4-11].

Злиття банків, особливо невеликих, вважається прогресивною тенденцією, якщо воно дає змогу стабілізувати їхнє фінансове становище, а саме: збільшити капітал банку (за рахунок концентрації капіталу зростає стійкість, стабільність і конкурентоспроможність банку); збільшити обсяг банківських послуг; забезпечити вигоду

та інтереси акціонерів і кредиторів банку, скоротити апарат управління й адміністративні витрати; розширити філіальну мережу; створити більший банк, який може надавати кредити реальному сектору економіки (що особливо важливо для регіонів), тобто збільшити грошові потоки; поліпшити якість кредитного портфеля (через інвентаризацію та диверсифікацію кредитного портфеля) тощо [5, с. 958-965].

Як бачимо саме розробка та запровадження нових принципів діяльності банків, організація системи банківською наглядом, менеджменту, використання зарубіжного та накопичення власного досвіду зробили вітчизняну банківську систему важливою складовою кредитної системи країни. Реорганізація та реструктуризація банків передбачає фінансове оздоровлення та забезпечення стабільною функціонування банківської системи в цілому, підвищення рівня концентрації банківського капіталу на основі об'єднання банків, злиття та приєднання банків, а також удосконалення відповідних аспектів банківського регулювання та нагляду. Важлива умова ефективності подальшого розвитку – підвищення рівня капіталізації, конкурентоспроможності та ліквідності вітчизняних банків.

На жаль, сьогодні регулятивне стимулювання реорганізації банків може створювати додаткові проблеми в процесі побудови стабільної і конкурентної банківської системи. Прискорювати процеси злиття та приєднання Національного банку України може, жорстко регулюючи дотримання нормативів розміру та адекватності капіталу банків. Однак, підвищені нормативи можуть не тільки негативно вплинути на діяльність великих банків. У такому разі банки шукатимуть шляхи штучного збільшення капіталу, ніж прийнятого способу реорганізації та реструктуризації. Шоковим може бути і такий стимул, як дозвіл відкривати філії іноземним банкам. Ще одна важлива умова – вдосконалення корпоративного законодавства, зокрема в частині регламентації процесів злиття та приєднання корпоративних структур. Тільки за умови наявності законодавства, що забезпечує захист прав акціонерів, власники банків сміливіше об'єднуватимуть свої капітали.

Таким чином, для належної оцінки доцільності та способів процесів реорганізації банків дотепер не вистачало такої рушійної сили, як фахівців у цій сфері. Цілком можливо, що ситуацію змінить поява в Україні великих іноземних банків, у яких менеджмент та спеціалісти мають досвід проведення таких операцій.

Сучасні процеси реорганізації комерційних банків свідчать про те, що вітчизняна практика в умовах глобалізації міжнародних фінансових ринків та інтернаціоналізації фінансів потребує більш чіткого законодавчого й нормативно-інструктивного забезпечення. Тому подальша концентрація банківського капіталу має здійснюватися шляхом створення банківських холдингів і союзів на добровільних засадах за мінімального втручання Національного банку України, а всі процеси реорганізації й реструктуризації комерційних банків повинні бути врегульовані відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» [2, с. 226-232]. У зв'язку з цим слід зазначити, що характер і форми реорганізації

комерційних банків значною мірою залежать від загальної політики центрального банку та стратегічних намірів потенційних партнерів.

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна зробити висновок, що реорганізовані банки активніше нарощують кредитний портфель, ніж інші. На сьогодні банківські установи України опинилися перед проблемами зростання конкуренції на фінансовому ринку та скорочення дохідності банківських операцій, а тому злиття банків й підвищення рівня концентрації їхнього капіталу є шляхом збереження своїх позицій на фінансовому ринку і забезпечення подальшого фінансово стійкого розвитку. Найбільш прийнятною формою реорганізації комерційних банків є реорганізація шляхом злиття, що дає змогу за мінімальних витрат забезпечити концентрацію капіталу, реструктуризацію активів, поліпшити фінансовий стан.

У зв'язку з фінансовою кризою проблеми забезпечення своєчасної та ефективної реорганізації проблемних фінансово-кредитних установ є необхідною умовою оздоровлення та відновлення

функціонування банківської системи. Концентрація банківського капіталу та забезпечення необхідних джерел і дієвих механізмів підвищення рівня капіталізації банківської системи є актуальними завданнями подальшого розвитку фінансового сектору України. Однією з характерних ознак розвитку банківських систем багатьох розвинених країн світу є підвищення рівня концентрації банківського капіталу на основі консолідації банків. Зазначений процес в Україні ще не набув ознак стійкої тенденції, є всі передумови для його розвитку шляхом реорганізації банків на основі реалізації процесів їх злиття, приєднання або перетворення.

Основними методами запобігання негативним наслідкам реорганізації та реструктуризації комерційних можуть бути: зміна керівництва або принципів формування керівних органів банку; чергова емісія акцій є додатковими правами акціонерів; реструктуризація активів і пасивів; збільшення або зменшення кількості акціонерів; викуп акцій у своїх акціонерів з премією; адміністративні заходи та юридичні процедури.

Список літератури:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2122-III від 07.12.2000 р. // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 8. – С. 5–13.
2. Кашка І. С. Реорганізація комерційних банків на сучасному етапі / І. С. Кашка // Інституційний репозитарій Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана». – 2010. – № 5. – С. 226–232.
3. Міщенко В., Олесійчук М. Удосконалення регулювання і нагляду за реорганізацію банків // Банківська справа. – 2010. – № 1. – С. 4–11.
4. Радова Н. В. Аналіз процесів реструктуризації банківських установ в Україні / Н. В. Радова // Економіка. – 2011. – Вип. 2 (54). – С. 180–187.
5. Рид Стэнли Фостер Искусство слияний и поглощений / Стэнли Фостер Рид, Александра Рид Лажу; Пер. с англ. – М.: «Альпина Бизнес Букс», 2012. – С. 958–965.
6. Скоробогач О. Стан і тенденції розвитку процесів злиття і поглинання у банківській системі України / О. Скоробогач // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 1. – С. 2–8.
7. Стратегія Національного банку України щодо реструктуризації і реорганізації банків у стані фінансової кризи // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2014. – № 3. – С. 46–56.

Тригуб Е.В., Чернышев А.С.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ЭФФЕКТИВНОСТЬ РЕОРГАНИЗАЦИИ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

Аннотация

В статье рассмотрены основные методы реорганизации банковских учреждений. Оценена эффективность процесса реорганизации в банках Украины. Освещены основные направления повышения эффективности банковских слияний и поглощений.

Ключевые слова: Банковская система, консолидация, реорганизация и реструктуризация, слияние, присоединение, поглощение, капитализация.

Trygub E.V., Chernyshev A.S.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

BANKING SECTOR EFFICIENCY OF REORGANIZATION UKRAINE

Summary

In the article the basic methods of restructuring banks. The efficiency of the reorganization process in banks Ukraine. The basic directions of increase of efficiency of bank mergers and acquisitions.

Keywords: banking system, consolidation, reorganization and restructuring, merger, consolidation, acquisition, capitalization.